

Barnamorden och sexualmoralen i Sverige-Finland på 1700-talet.

Av docenten VELI VERKKO.

I likhet med de sociala företeelserna över huvud växla också brotten med hänsyn till antal och betydelse från ett tidsskede till ett annat. Ju längre avståndet i tiden är, desto större blir differensen. Inom den s. k. moderskapsbrottsligheten visar sig skillnaden vara betydande vid jämförelse mellan förhållandena under vårt århundrade och förhållandena under upplysningstiden på 1700-talet. Aborten eller fosterfördrivningen är i detta nu det brott som drar uppmärksamheten till sig inom alla kretsar. Den ställning aborten i våra dagar intar, intogs då av ett annat brott inom nämnda kategori, nämligen barnamordet. Då man under frihetstiden begynte framställa krav på en mänskligare behandling av brottslingarna, är det begripligt, att uppmärksamheten i främsta rummet kom att koncentrera sig på barnamörderskornas dystra öde. I synnerhet i Tyskland hyste man vid denna tid intresse för denna art av moderskapsbrottslighet, vilket bevisas av att en rik litteratur i ämnet uppstod. År 1780 utlystes i Mannheim en tävlan, som gick ut på att få fram avhandlingar om de bästa metoderna att förebygga barnamord. Till denna tävlan insändes mer än 400 skrifter. Den mest kända av de publikationer från denna tid som behandla barnamordet, det av pedagogikens berömda reformator *Johann Heinrich Pestalozzi* för-

fattade arbetet »Über Gesetzgebung und Kindesmord« (1783), där uppmärksamheten fästes bl. a. vid vissa sociala faktorer såsom folkets allmänna sedliga tillstånd, var ursprungligen avsedd för denna tävlan¹⁾.

Också i Sverige-Finland visade man på 1700-talet ett levande intresse för barnamörderskornas ställning. Speciellt bör nämnas konung *Gustaf III.s* sega kamp i syfte att avskaffa dödsstraffet (halshuggning och brännande å bål) för barnamord, en kamp som dock i huvudsak blev utan resultat²⁾.

Barnamordet är ett säreget brott i det avseendet, att det

¹⁾ *Bonger, W. A. An Introduction to Criminology, London 1936, Sida 35.*

²⁾ Konungen förelade ständerna en proposition i saken först vid 1778 års och senare vid 1786 års riksdag. Frågans behandling i lagutskottet vid den förstnämnda riksdagen är på sitt sätt intressant. Det svåraste motståndet mötte från representanterna för prästeståndet. De påpekade, att prästeståndet alltjämt i fråga om straff ansåg Mose lag vara en för alla tider och folk bindande lag. Vad särskilt dödsstraffets avskaffande i fråga om barnamord angår, motiverade ståndet sin avböjande ståndpunkt bl. a. genom att påpeka, att »förr än nu de egentligen såkallade Theokratiska lagar blifwit införda, har Gud stadgat, att mord skulle med lifsstraff beläggas; ty at förbigå det Cain, igenom sit eget samwets wittnesbörd, fant sig saker till döden, 1 Mos. Boks. 4:14: så sade Gud till Noak straxt efter syndafloden, förrän Theokratien ännu war inrättad: Den som utgjuter människoblod, hans blod skall af menniskor utgjuten warda, 1 Mos. Boks 9:6. Denna lagen för binder alla menniskor, ty Noak war det andra människoslägtets stamfader, hvarföre det, som här befallas honom, synes sträcka sig till alle hans efterkommande«.

Ridderskapets och adelns deputerade, som understödde konungens proposition och motsatte sig vedergällningsprincipen i Mose lag, påpekade, att »den lagen som gafs Noach, om dråparens dödade icke blifwit af Gud sjelf följd wid det tillfälle då Cain slog ihjäl sin broder, at förtiga det fristäder för wissa dråpare sedermera blefwo inrättade, så kan Utskottet ej falla på annan tanka än at Gud afpassat detta med flera straff efter det folkets lynne och beskaffenhet, som Han då sjelf behagade styra«. *K. Olivecrona: Om dödsstraffet, andra uppl., Upsala 1891, s. 46, 48.*

kan utföras endast av en mor till ett utomäktenskapligt barn genom att hon uppsåtligen dödar barnet vid födelsen eller strax därefter. »Barnamord kan ske antingen genom handaverkan eller utsättande eller uraktlåtenhet av hvad för dess bibehållande vid lif var nödigt«. På detta sätt karakteriseras barnamordet i finska strafflagen (22 kap., 1 §). Detta brott betingas ofta å ena sidan av moderns själsångest, som framkallats av skamkänsla och andra bekymmer, och å andra sidan av hennes fysiska och psykiska svaghetsstillstånd, således av faktorer, som skarpt skilja sig från motiven till vanliga brott mot liv och misshandelsbrott. I 1734 års lag fordrades dessutom som kännetecken på barnamord, att kvinnan skulle ha uppsökt enslighet vid födelsen och att hon skulle ha dolt barnets lik (missgärningsbalken 16 kap., 1 §).

I det följande framlägges statistik över barnamorden i Finland under den svenska tiden jämte motsvarande tal för Sverige.¹⁾ Jag har nämligen i Svenska statistiska centralbyråns arkiv påträffat en tidigare okänd sifferserie, som sträcker sig till mitten av 1700-talet och utvisar antalet anmälda brott mot liv i Finland. Denna sifferserie ingår i den år 1749 påbörjade befolkningsstatistikens uppgifter över dödsorsakerna. Dessa uppgifter fördela sig mellan två olika grupper: sjukdomar och våldsamt död. Till den sistnämnda gruppen höra de fall, där döden orsakats av brott. Specifikationerna äro »barnamord« och »mördade«. Varje dödsfall hänförs till ett konstaterat fullbordat brott mot liv. Denna serie av brottstal är i sitt slag den absolut äldsta i världen, och de tal som gälla Finland har ingen hittills befattat sig med.

Då jag nu tar den ena av de statistiska sifferserierna över brott under behandling, nämligen Siffrornas för barnamord, hänvisar jag samtidigt till min uppsats *Folklynne och brottslighet i Svensk Juristtidning* 1945, s. 470 ff., som innehåller uppgifter om offren för övriga brott mot liv.

¹⁾ Talen för Sverige ha publicerats av *P. A. Siljeström* i *Statistisk Tidskrift*. Årg. 1875, s. 145 o. följ.

Äro uppgifterna om offren för barnamord tillförlitliga?

Barnamord förefaller vid första anblicken att vara ett brott, som är lätt att dölja. Ett barn kan ju t. ex. genom vanvård bringas om livet utan att den egentliga dödsorsaken kommer i dagen. Men till detta replikerar professor *Oiva Elo* i sin avhandling *Der Kindesmord in der Kriminalstatistik*¹⁾, att det i sådana fall alls icke är fråga om barnamord, som blott kan begås av modern till ett utom-äktenskapligt barn genom att hon dödar sitt barn vid födelsen eller strax därefter. Då en ogift kvinna blir gravid, väcker det snart uppmärksamhet hos hennes omgivning, och denna uppmärksamhet skärpes alltmer, ju mer tiden för hennes nedkomst närmar sig. Om barnet dör vid födelsen eller kort därpå, ligger misstanken för barnamord nära tills hands.

Även om man medger, att fall av barnamord här och där ha blivit ouppdagade, bör man icke tillmäta detta någon avgörande betydelse. Huvudsaken är, att man kan konstatera barnamordens frekvens i den ena riksdelen, Finland, jämförd med frekvensen i den andra riksdelen, Sverige. Uppgifter från olika delar av samma rike kunna relativt väl jämföras med varandra.

I tabellen här nedan publiceras för första gången antalet offer för barnamord i Finland under den svenska tiden. Bredvid talen för Finland meddelas motsvarande tal för Sverige. Utgångspunkt har varit 1754, från och med vilket år materialet för Finland är fullständigt så när som på ett obetydligt undantag.

I Finland utgjorde medeltalen för fullbordade barnamord räknade per 100.000 personer av respektive folkmängd:

under frihetstiden (1754—1772).....	0.47
» gustavianska tiden (1773—1792).....	0.62
» det svenska väldets slutperiod (1793— 1806)	0.50 ²⁾

¹⁾ Deutsche Zeitschrift für die gesamte gerichtliche Medizin, 32 Band, 1 Heft. Berlin 1939, s. 5 o. följ.

²⁾ För åren 1808—1809 var relativtalet 0.63.

Offren för barnamord i Finland och Sverige under
åren 1754—1809.

År	Fin-land	Sve-rige	År	Fin-land	Sve-rige	År	Fin-land	Sve-rige	År	Fin-land	Sve-rige
1754	5	7	1768	2	13 ³⁾	1782	2	7	1796	2	16
1755	4	6	1769	2	4 ³⁾	1783	6	11	1797	4	7
1756	1	8	1770	1 ¹⁾	2 ³⁾	1784	5	8	1798	8	8
1757	2	6	1771	1	3 ³⁾	1785	1	8	1799	5	9
1758	»	6	1772	4	8 ³⁾	1786	1	5	1800	5	5
1759	3	11	1773	1	» ²⁾	1787	2	11	1801	4	11
1760	»	7	1774	4	10 ⁴⁾	1788	3	7	1802	2	9
1761	6	7	1775	2	6	1789	8	11	1803	7	9
1762	»	7	1776	6	6	1790	4	12	1804	2	11
1763	5	5	1777	10	11	1791	6	12	1805	5	15
1764	1	5 ³⁾	1778	6	15	1792	3	9	1806	3	4
1765	4	5 ³⁾	1779	4	8	1793	2	9	1807	— ²⁾	4
1766	3	2	1780	3	13	1794	5	6	1808	8	26
1767	1	17 ³⁾	1781	4	4	1795	5	14	1809	3	6

Talrikast voro barnamorden under den gustavianska tiden (ökningen från frihetstiden utgjorde 31.9 %/o.) Under det svenska våldets slutperiod var antalet 19.3 %/o lägre än under den närmast föregående perioden.

Under åren 1754—1773 fördelade sig barnamorden mellan de fyra län, som Finland vid denna tid var indelat i, på följande sätt:

Län	Absoluta tal	I medeltal per 100.000 inv.
Åbo och Björneborgs	12	0.41
Nylands och Tavastehus	8	0.33
Kymmene gårds och Savolax ...	9	0.36
Österbottens	17	0.81

1) Uppgifter saknas för den del af Nylands och Tavastehus län, som hörde till Borgå stift.

2) Uppgifter saknas från hela landet.

3) Uppgifter saknas från ett län.

4) Uppgifter saknas från två stift.

I Österbottens län var således barnamordsfrekvensen dubbelt så stor som i de övriga länen.

Innan vi gå att jämföra relationstalen för Finland och Sverige med varandra, måste vi konstatera, att uppgifterna för Sverige äro bristfälligare än för Finland. För Sverige föreligga fullständiga uppgifter för åren 1754—1763 och därefter först från och med år 1775.

Då medeltalen beräknas per 100 000 personer av respektive länders befolkning, erhållas följande relationstal för barnamorden:

	i Finland	i Sverige
under frihetstiden (1754—1763)	0.54	0.40
» gustavianska tiden (1775—1792).	0.63	0.43
» det svenska väldets slutperiod (1793—1806)	0.50	0.39

Mot hundra offer för barnamord i Sverige svarade således i Finland under frihetstiden 135, under gustavianska tiden 147 och under det svenska väldets slutperiod 128.

Ehuru differenserna mellan talen för de båda länderna icke äro stora, blir resultatet av jämförelsen dock oväntat. Att talen för Finland, då det gäller andra brott mot liv, äro så mycket större än motsvarande tal för Sverige kan förklaras på basen av olikheterna i folklynnnet. Denna förklaringsgrund kan inte tillämpas i fråga om barnamorden.

Företeelsen torde vara omöjlig att förklara utan kompletterande statistisk belysning. Vi ty oss då till befolkningsstatistikens uppgifter om antalet levande födda av oäkta börd. Deras medeltal per år var i de bägge länderna under tioårsperioderna 1751—1810:

	i Finland	i Sverige
1751—1760	297	1577
1761—1770	371	1726
1771—1780	585	1982
1781—1790	827	2684
1791—1800	1373	3817
1801—1810	1818	4541

Såsom synes har det absoluta talet för Finland under sex decennier femdubblats, medan talet för Sverige blott tredubblats.

I bägge ländernas statistiska årsböcker ha dessa tal jämförts med totalantalet levande födda. Promilletalen för de utom äktenskapet födda te sig då på följande sätt:

	i Finland	i Sverige
1751—1760.....	14.5	23.7
1761—1770.....	16.5	25.5
1771—1780.....	23.9	29.4
1781—1790.....	31.1	38.9
1791—1800.....	44.6	50.2
1801—1810.....	57.1	61.4

I enlighet härmed var relationstalet för de utom äktenskapet födda under hela det svenska väldets tid i Finland lägre än i Sverige, trots den snabbare ökningen.

Vid värdesättandet av jämförelsen bör man dock minnas, att nativiteten var större i Finland än i Sverige.¹⁾

Såvitt man anser denne faktor inverka störande, borde man framlägga någon annan jämförelsemetod. I Statistisk årsbok för Sverige meddelas antalet barnaföderskor beräknat på 1000 ogifta kvinnor i åldern 20—45 år. Tyvärr kunna motsvarande siffror för Finland icke anföras. Således måste man finna en annan jämförelsepunkt.

Om antalet levande födda av utomäktenskaplig börd jämföres med medelfolkmängden, kommer man till följande promilletal för de 6 tioårsperioderna under åren 1751—1810:

¹⁾ De levande födda utgjorde i promille av medelfolkmängden under tioårsperioden 1751—1760 i Finland 44.9 och i Sverige 35.7, 1761—1770 42.7 och 34.2, 1771—1780 40.1 och 33.0, 1781—1790 38.9 och 31.9, 1791—1800 40.1 och 33.3 samt 1801—1810 36.3 och 30.9.

Nativiteten i Finland var således 6—9 promille större än i Sverige.

	i Finland	i Sverige
1751—1760	0.64	0.84
1761—1770	0.70	0.87
1771—1780	0.96	0.97
1881—1790	1.21	1.24
1791—1800	1.79	1.67
1801—1810	2.08	1.89

Enligt detta har differensen mellan relativtalen för Finland och Sverige varit betydligt mindre än jämförelsen mellan de utom äktenskapet födda och totalantalet levande födda gav vid handen. Under de fyra första decennierna äro talen för Sverige större än talen för Finland, men under de två senare årtiondena förändras förhållandet till Sveriges förmån.

Det är att märka, att jämförelsen mellan antalet utom äktenskapet födda och totalbefolkningen icke kan anses fullt riktig. I varje fall är det obestriddigt, att födelsefrekvensen för barn födda utom äktenskapet från mitten av det adertonde århundradet ända till dess sista decennium varit mindre i Finland än i Sverige.

Störst har skillnaden varit på 1750- och 1760-talet. En intressant belysning av differenserna under åren 1749—1757 ger tabellkommissionens berättelse av år 1761.¹⁾ Det framgår av den att antalet utom äktenskapet födda barn i hela Sverige-Finland förhåller sig till antalet inom äktenskapet födda som 1 till 45. I samtliga län i Finland var denna proportion mindre än i hela riket, i Åbo och Björneborgs län 1:58, i Nylands och Tavastehus' län 1:47, i Kymmene-gårds och Savolax län 1:62 och i Österbottens län, där barnamorden åren 1754—1773 voro talrikast i Finland (se sammanställningen å sida 39), hela 1:132. Må man jämföra dessa tal med talen för Stockholms stad, där det på ett utom äktenskapet fött barn kom blott 9 inom äktenskapet födda.

¹⁾ Tabellkommissionens underdåniga Relation af år 1761. Ingår i *Aug. Hjelts* samling av aktstycken »De första officiella relationerna om svenska tabellverket», sid. 22—136. Helsingfors 1899. Fennia 16 No. 3, tabellen sid. 87—88.

De senast framlagda uppgifterna understryka alldeles särskilt de små talen för Finland vid mitten av århundradet. Då man bedömer de ovan anförda talens betydelse bör man ihågkomma följande omständigheter.

Den ensamman blivande moderns lott var i gångna tider mycket mera beklagansvärd än i våra dagar. Utom den skam, som åtföljde hennes ställning hade hon att vänta straff såväl av den världsliga rättvisan som av kyrkan. Enligt 53 kap. 1 § i missgärningsbalken skulle kvinna för första resans lönskaläge straffas med 5 dalers böter, vilket vid bristande betalningsförmåga skulle sonas med 7 dagars fängelse. I kyrkolagens 9 kap. 4 § stadgades, att hon skulle »en söndag under högpredikan stå på en särdeles, ther til förordnad plicktepell, ifrån then tid, thet ringes andra gången, och samma resa, efter afkunnandet från predikstolen, i hela församlingens närvaro aflösas.»¹⁾ År 1741 avskaffades den offentliga kyrkoplikten och förvandlades till enskild skrift. Avsikten var tydligen att mildra den ogifta barnaföderskans ställning, så att hon icke i förtvivlan skulle taga sitt barn avdaga.²⁾ Också till kyrkan skulle i ett dylikt fall erläggas böter till ett belopp av 2 daler. År 1750 förordnades, att »om husbonde, matmoder, eller anhörige och husfolk eller andra som ega kunskap om en hafvande qvinnas tillstånd, sådant icke upptäcka«, skulle de straffas. Den ensamman moderns lott var alltjämt hård.

För »at gjöra en lägrad qvinnas tillstånd mindre fruktansvärdt och utur elände och nöd hjälpa de barn,

¹⁾ Från att utstå offentlig kyrkoplikt kunde endast en rik person befrias genom att betala 100 silverdaler, varvid avlösningen gavs i sakristian.

²⁾ I ovananförda berättelse av tabellkommissionen säges i fråga om barnamorden i Sverige-Finland under åren 1749—1757 (uttalandet är en av världens äldsta kriminalstatistiska kommentarer): »At på en summa 84.954 födde och 1851 oäkte barn icke flere än 10 mördas (avser medeltalet per år), vittnar om gode politiske författningar til denna syndens hämmande emot förre tider, då plikt-pallen var i bruk«. *Aug. Iljelt*, o. a. a. s. 124.

hvilka af oloflig förbindelse kunna tillkomma», förordnade den milde och humane *Gustaf III* i ett kungl. brev av den 17 okt. 1778, att präst icke finge ange ogift barnaföderska, som undergått enskilt skriftermål, så att hon icke på denna grund skulle avskiljas från församlingsgemenskapen, att i äktenskapslysningar och andra handlingar icke finge begagnas nedsättande ord om ogift barnaföderska, och att en sådan kvinna i lägersmålsbrott skulle hava rätt att avge skriftliga svaromål och att hon icke finge skymfas. Tvärt emot förordnandet av år 1750 stadgades i brevet, »att när häfdad qvinna upptäcker sitt tillstånd för fader eller moder, husbonde eller matmoder, den eller de böra, vid ansvar, dölja hennes tillstånd, äfvensom att qvinna som vill å okänd ort framföda foster, må lemnas ostörd, utan någons åtal eller efterfrågan.«¹⁾

Detta brev innehöll de föreskrifter, ägnade att förebygga barnamord, som konungen genom sin legislativa myndighet kunde utfärda. Därigenom förbättrades den ensamma moderns ställning i betydande mån. Å andra sidan voro dessa stadganden enligt *Lagus*²⁾ huvudorsaken till att antalet utom äktenskapet födda barn i vårt land sedan dess tilltagit i skrämmande grad.

Efter det vi ha konstaterat, med vilken stränghet samhället tidigare uppträdde mot en kvinna, som blivit havande av olovlig bebländelse, och den omständigheten att födelsefrekvensen för barn utom äktenskapet — fränsett de sista perioderna av det svenska väldet — var större i Sverige än i Finland, gäller det att söka en förklaring till det faktum att antalet konstaterade barnamord trots detta under hela den svenska tiden var större i Finland än i Sverige. Att födelsefrekvensen för barn utom äktenskapet var mindre i Finland tyder på, att sexualmoralen hos oss under de två första decennierna av den här behandlade tidsperioden var strängare än i Sverige. Under dessa omstän-

¹⁾ *Olivecrona*, o. a. arb. s. 15 o. följ.

²⁾ *W. G. Lagus*: Om barnamord (Helsingfors 1851), s. 27.

digheter mötte den ensamma blivande modern hos oss ett starkare ogillande från omgivningen än vad fallet var i Sverige. Detta var givetvis ägnat att förvärpa den förtvivalde ställningen hos den av skamkänsla och svaghet nedbrutna barnaföderskan och ledde mången till att döda sitt barn.¹⁾

Ett slående bevis på att så varit fallet utgöra förhållandena i Österbottens län under frihetstiden. Tidigare har redan framhållits, huru exceptionellt låg den utomäktenskapliga nativiteten i detta län var, hälften mindre än i de övriga finska länen (se sid. 42). Och det oaktat kunna vi konstatera att antalet barnamord i Österbottens län är relativt taget dubbelt så stort som i det övriga Finland.

Vi ha här ett exempel på den märkliga företeelsen, att en rigorös moral kan ha en kriminogen — brottslighet framkallande — verkan.

---

¹⁾ Här ovan har den sannolikaste förklaringen till barnamordens fåtalighet i Sverige framlagts. För övrigt ligger det nära till hands att förmoda, att ett annat brott, nämligen fosterfördrivning, kan ha bidragit därtill. Men då borde man förutsätta, att detta brott redan i dessa avlägsna tider skulle ha förekommit i båda länderna, i Sverige allmännare än i Finland, och att barnamordens fåtalighet i det förstnämnda landet skulle ha betingats därav. Detta är dock knappast fallet. Ty för det första: hur skulle man i så fall förklara den omständigheten att det relativa antalet utom äktenskapet födda var större i Sverige än i Finland? Och för det andra var fosterfördrivning i 1734 års lag (missgärningsbalken 16:3) belagd med dödsstraff, men av tillbudsstående uppgifter framgår att dödsstraff för här ifrågavaranda brott icke i något enda fall har blivit verkställt i Sverige-Finland under andra hälften av 1700-talet.